

Małek, Janusz

"Bischofsamt und Konsistorialverfassung in Preussen im Ringen zwischen Herzog und Landschaft im letzten Viertel des 16. Jahrhunderts", Jürgen Petersohn, "Archiv für Reformationsgeschichte" 52, 1961, h. 1 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 558-559

1964

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

jest tak odrębna, że wymaga osobnego omówienia. Wyżej wymienione opracowania — jeśli odrzucić tendencyjne sformułowania — dały generalny i ciekawy przegląd rozwoju wyższych uczelni ziem zabrcu pruskiego.

Irena Maria Kościańska

JÜRGEN PETERSOHN, *Bischofsamt und Konsistorialverfassung in Preussen im Ringen zwischen Herzog und Landschaft im letzten Viertel des 16. Jahrhunderts*, Archiv für Reformationsgeschichte, Jg. 52, H. 1, 1961, s. 188—205.

Wymieniony artykuł został opracowany przez J. Petersohna na podstawie jego pracy doktorskiej, pozostającej wówczas jeszcze w maszynopisie, a która ukazała się drukiem w 1963 r.¹⁾ Temat podjęty przez autora jest jednym z najbardziej interesujących zagadnień w dziejach ustroju kościoła ewangelickiego w Prusach Książęcych w XVI w.

W Księstwie Pruskim po sekularyzacji w 1525 r. wykształcił się urząd biskupi odmiennie niż w innych księstwach i państwach protestanckich. Co prawda, już książę Albrecht nie obsadzał obydwu biskupstw: sambijskiego (w latach 1550—1567) i pomezkańskiego (w latach 1551—1566), jednak dopiero kiedy 5 października 1587 r. zmarł w Miłomłynie ostatni spośród biskupów pruskich Jan Wigand, nastąpiło całkowite załamanie się ustroju biskupiego. Faktografia tych wypadków była dotąd w literaturze znana dość ogólnie²⁾. W oparciu o materiały b. archiwum królewieckiego Petersohn znacznie ją poszerzył. Jednak nie tylko z tych względów artykuł Petersohna wart jest odnotowania. Zasięgą autora jest przede wszystkim to, że zdołał on odpowiedzieć na pytanie, dlaczego stany tak bardzo domagały się zachowania urzędu biskupiego, stanowiącego w pewnej mierze kontynuację dawnej katolickiej godności kościelnej. Analiza Petersohna doprowadziła w tej sprawie do następujących wniosków:

1) Zachowanie urzędu biskupiego ograniczało absolutyzm książęcy Jerzego Fryderyka zwłaszcza, iż zgodnie z recesami 1566 r. stany miały wpływ na wybór kandydatów dla obsadzenia tych urzędów; stany uważały zachowanie biskupów za swój przywilej.

2) Utrzymanie jednoosobowej godności biskupiej — zdaniem stanów — było lepszą formą ustrojową dla obrony kościoła przed wszelkimi sektami niż wprowadzenie kolektywnego ustroju konsystorsialnego, gdzie łatwiej było o powstanie odmiennych religijnie stanowisk.

3) Stany widziały w urzędzie biskupim gwaranta ewangelickiej przyszłości Prus Książęcych. Zachodziła bowiem obawa, że na wypadek wcielenia Prus Książęcych do Polski, król polski stosując zasadę *cujus regio, eius religio* przeprowadzi tutaj rekatolizację. Tymczasem istnienie biskupów pruskich dawałoby im pierwszeństwo w objęciu władzy gubernatorów w Prusach Książęcych zgodnie z powszechnie stosowaną wówczas zasadą indygenatu, co

¹⁾ Jürgen Petersohn, *Fürstenmacht und Ständetum in Preussen während der Regierung Herzogs Georg Friedrich 1578—1603*, Marburger Ostforschungen, hrsg. von Hellmuth Weiss, Bd. 20, Würzburg 1963, s. 196.

²⁾ Alfred Nicolovius, *Die Bischöfliche Würde in Preussens evangelischer Kirche*, Königsberg 1834; Agathon Harnoch, *Chronik und Statistik der evangelischen Kirchen in den Provinzen Ost- und Westpreussen*, Neidenburg 1890.

zagwarantowałyby zarówno ewangelicką przeszłość kraju jak również może pewną odrębność ustrojową. Tak więc spór między księciem a stanami o formę ustroju kościelnego miał przede wszystkim charakter polityczny. Stany chciały wykorzystać urząd biskupa dla ograniczenia władcy, natomiast książę, przez wprowadzenie ustroju konsystorsialnego, chciał umocnić swoje rządy absolutne.

Tezy Petersohna pokrywają się z niedawno opublikowanymi wynikami H. Freiwalda o urzędzie biskupim w ustawie *Regimentsnottel* z 1542 r., gdzie stany w urzędzie biskupim widziały głównie gwarancję odrębności ustrojowej na wypadek przyłączenia Prus Książęcych do Polski, mając przed oczyma także autonomię Prus Królewskich. Wprowadzenie ustroju konsystorsialnego w Prusach Książęcych odbywało się stopniowo w ostatniej ćwierci XVI wieku, natomiast sprawę obsadzenia biskupstw pruskich podnosiły stany aż do 1628 r.

Janusz Mattek

KRONIKA NAUKOWA WOJEWÓDZTWA OLSZTYŃSKIEGO

WŁODZIMIERA ZIEMIŃSKA-ODOJOWA

KOMUNIKAT¹⁾ Z BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH,
PRZEPROWADZONYCH W LATACH 1963—1964 NA CMENTARZYSKU
Z OKRESU PÓŻNOLATENSKIEGO I RZYMSKIEGO W NIEDANOWIE,
W POW. NIDZICKIM (STANOWISKO 2)

W latach 1963—1964 dział archeologii Muzeum Mazurskiego przy pomocy finansowej Konserwatora Zabytków Archeologicznych kontynuował rozpoczęte w 1959 r. badania wykopaliskowe na cmentarzystwie w Niedanowie. Łącznie, w obu sezonach wykopaliskowych badania trwały sześć tygodni. W tym czasie przebadano obszar 550 m² (ary: 202, 203, 204, 205, 214 i 215 C/D). Na odsłoniętym obszarze odkryto 39 pochówków ciałopalnych. Były to w przeważającej ilości pochówki popielnicowe oraz mniej liczne jamowe (30 popielnicowych i 9 jamowych). Dwa pochówki popielnicowe (nr 250 i 260) oraz jeden pochówek jamowy (nr 257) odkryto w obrębie kręgów kamiennych. Tego rodzaju naziemne formy grobów występowały na badanym cmentarzystwie sporadycznie już w latach ubiegłych. Dwa nowo odkryte kręgi usytuowane były obok siebie tak, że kamienie obrzeżenia jednego kręgu stykały się z obrzeżeniem kręgu drugiego. Trzeci z odkrytych kręgów usytuowany był w pobliżu. Średnice kręgów były różne. Dwa z nich, których pochówki oznaczono numerami 250 i 257, posiadały średnicę wynoszącą około 5 m, natomiast średnica trzeciego kręgu, oznaczonego numerem 260 wynosiła około 10 m. Niejednorodną budowę miały również wnętrza odkrytych kręgów. Wnętrza kręgów z popielnicowymi pochówkami, oznaczone numerami 250 i 260, wypełnione były ściśle warstwą

³⁾ Helmuth Freiwald, *Die „Westpreussische Alternative“ zur Regimentsnottel des Herzogtums Preussen*, Studien zur Geschichte des Preussenlandes, Marburg 1963, ss. 151—163.

¹⁾ Komunikaty sprawozdawcze z badań na cmentarzystwie w Niedanowie publikowano na łamach „Komunikatów Mazursko-Warmińskich” w latach 1960, nr 1: 1961, nr 1 i nr 4: 1962, nr 4.